

העד

מחזה מאת

הדס קלדרון עודד אהרליך

בימוי מוריה זרחיה

משחק: מיכאל הנגבי

סיפור חייו יוצא הדופן של מי שנחשב לגדול משוררי היידיש,

שנבחר להיות העד היהודי היחיד במשפטי נירנברג

המשורר אברהם סוצקבר

"הספרות חזקה מן המוות"

אברהם סוצקבר חטיבת מארקוב 1944

(הבמה כחדר מלון בנירנברג, חלון גדול אפור עם וילונות מוזהבים, שיהווה מסך הקרנה במהלך ההצגה המסמל את התודעה וחזרה בזמן, שולחן כתיבה וכיסא)

מיכאל: שלום לכם אני מיכאל זאת הצגה על מלחמת העולם השנייה והיא תערך בערך כשואה. (סאונד של פאנץ') סליחה. זאת מונדרמה רצינית ואני מספר בדיחות. ידעתי שזה יקרה. וגם אמרתי לה, אמרתי לה: "הדס, הדס קלדרון, היא כתבה את המחזה, הדס אני לא הבנאדם המתאים לחומר הזה, מה לי ולסבא שלך, הוא היה בשואה, אני לא, למה את מתעקשת שאני אשחק אותו?"

"למה מיכאל? אתה לא זוכר מה קרה כשהיינו ביחד בגרמניה לפני 11 שנה?" כן אני זוכר. אני זוכר מה קרה בגרמניה... (טלפון מצלצל) לפני 12 שנה...

(מיכאל ניגש לשולחן ומוציא כובע חורפי ורוד של בחורה ושם על ראשו)

אוי לא ... אמא שלי מתקשרת. מיכאל תצלם. עם וידאו. כן אמא... אברשע נפטר. (למיכאל) סבא שלי נפטר.. (לטלפון) אמא את קולטת את הטיימינג? אני בגרמניה, שניה לפני פרימיירה, לספר את הסיפור של אבראשע פעם ראשונה לקהל גרמני!! והוא מת!? אני קנדל אוף רימברנס! טוב... אני צריכה להירגע... טוב... אני אדבר איתך (מנתקת) צילמת?

(מהנהן אליה שצילם ואז עובר לקהל)

לא צילמתי. כאילו כיוונתי והכל, אבל שכחתי ללחוץ על הרקורד... פשלה... וזהו. אנחנו חברים כבר 12 שנה והיא מזכירה לי את הפשלה הזאת כל פעם שאנחנו נפגשים. אז בגלל זה אני פה. רגשות אשם. היא אשכרה מכריחה אותי לשחק את סבא שלה, אברהם סוצקבר. אברשע. העד היהודי היחיד במשפטי הכס... סליחה... משפטי נירנברג. (טלפון מצלצל) מצללים אלי מ 1945.

(מיכאל שם את משקפיו של סוצקבר)

הלו, אברהם סוצקבר מדבר. מי? ... כן שלום... מה? ... נירנברג? להעיד במשפטי נירנברג? אני? ... לא לא, אני לא נוסע לגרמניה, אני נשבעתי שכף רגלי לא תדרוך שם. אני מצטער אני לא יכול. סליחה. להתראות. (מנתק)

מלאך השירה (סאונד נשמע בחלל): סוצקבר אתה חייב להעיד

סוצקבר: אתה תעזוב אותי. עשיתי כל מה שרצית.

מלאך השירה: היתה בינינו עסקה.

סוצקבר: אני עמדתי בעסקה, העולם עלה בלהבות ואני כל יום כתבתי שירים, כל יום. וזהו המלחמה נגמרה ואני סיימתי אני לא רוצה יותר. ואני גם לא רוצה להיזכר.

מלאך השירה: זיכרון חזק מן המוות, כל עוד תזכור אותם הם חיים אתה חייב לתבוע צדק עבורם.

סוצקבר: צדק עבורם? איזה צדק זה?! הרי הם מתים!!

מלאך השירה: ומה עם הפושעים? ימשיכו לחיות?

סוצקבר: אז אני זה שצריך עכשיו לעקור את הרשעות מן העולם? אני רוצה להתחיל חיים חדשים, אני רוצה שקט, אני לא רוצה לעמוד מול קן השטנים בנירנברג..

מלאך השירה: אבל הם, המתים רוצים שתעמוד מולם. אתה האחרון שנשאר. העד היהודי, היחיד, אתה תעמוד שם ונשמות הקדושים יהדהדו בדבריך!

להעיד במשפטי נירנברג. אני צובט את עצמי בלחי, צביטה מזוכיסטית וחסרת רחמים והד הכאב החד מאשר – שאני בחיים. הכאב מעורר בי גלים של זכרונות. לפתע מול עיניי אני רואה את הורי, הם לא הזדקנו כחוט השיערה. במעגל סביבם, עומדים הקברנים, כל אחד נושא עט על שכמו כאילו היה רובה. (נשמע סאונד מטוס)אני חייב לנסוע.

אני במטוס לגרמניה, אנחנו עשרה עדים, ארבעה רוסים, שלוש נשים, שני כמרים, ויהודי אחד - משורר, אני. אני מסתכל על החבורה הזאת ומרגיש את כובד האחריות הנוראה של הנסיעה שלי. מזג האוויר סוער, אנחנו טסים מעל גרמניה. הכפרים אדומים, בתים קטנים גגות אדומים, בכל כפר כנסייה אדומת לבנים. הכל אדום. ספוג בדמינו. בחיים לא העזתי לדמיין שאדרוך שוב על האדמה הזאת, שאשמע את השפה, שאנשום את האוויר שלהם והנה, אני עומד לנחות בגרמניה. אני מסתכל דרך חלון המטוס ורואה קבוצה של פועלים שמפנים את השלג ממסלול הנחיתה. יכול להיות שאלה גרמנים? גרמנים מפנים בשביל יהודי את המסלול. מעניין. היפוכם של החיים.

(מוסיקה ברלינאית) ברלין! היהלום של גרמניה. עכשיו היא נראית כמו חורבה. הטייסים של בעלות הברית עשו עבודה נהדרת בהפגזות. השאירו את המדרכות שלמות, אבל את הבניינים הרסו לגמרי כתשו אותם. שער ברנדנבורג המפואר. כאן היו מצעדי הראווה של היטלר. עכשיו - שממה והריסות. הרחובות כמעט ריקים, בזווית העין אני מבחין בכמה גרמנים מסתובבים בין ההריסות, מחפשים אוכל. עכשיו הם רעבים. אני אוהב את המראה הזה. סוף טוב ברלין! אני רוצה לחגוג את כל זה. להרים כוסית. מאחורי הבר חיית אדם גרמנית מחייכת אלי. מגישה לי עוד כוס בירה. קוראים לה פראו שולצה, כמה ילדים נשרפו ונחנקו לנוכח חיוך שולצה כזה, חיוך של שנאה. אגב, גם לבירה יש טעם של שנאה. לחיים ברלין! הלוואי ולעולם לא תקומי לתחייה! (שותה)

מברלין הגענו לנירנברג. נירנברג! העיר בת ה-1000 שנה. היא נהרסה ב-8 ימים. השם נירנברג יכנס להיסטוריה לעולמי עד. חוקי נירנברג- משפטי נירנברג. כמה זה סימבולי. שכאן במקום שבו יצאה הסיסמה על השמדת העם היהודי- נשפטים עכשיו הפושעים. אני ישן ב"גרנד הוטל", מלון יוקרתי מאוד. החלק שלא נהרס בהפגזות...

פקיד: ווילקומן הר סוצקובר,, גוטן טאג...אתה בחדר 213 תחתום פה. דאנקה שיין, ופה... דאנקה שיין ופה.. ופה... דנקה דנקה שיין. ארוחת בוקר תוגש בשבע לא דקה לפני ועד עשר פונקט, ולא דקה אחרי, לכל בעיה תוכל ליצור קשר עם הקבלה ווילן דאנקה. איין מומנט ביטע, חסרים כלי מיטה, אז הינה בבקשה אני אתן לך את הכרית הפרטית שלי. אינשולדיגונג. תרצה וואסר מיט גז? או אונה גז?

(מבט ציני לקהל) הוא שואל אותי אם אני רוצה מים עם גז או בלי גז.... (חוזר לפקיד) בלי.

פקיד: ביטה שייך, אורבידרזיין וגוטנגטאג. דנקה שייך דנקה ווילן דנק.

אין כמו הנימוס הגרמני. גם לפני כמה חודשים שהם ירו במשפחות שלמות בבורות בפונאר - הם עשו את זה מאוד בנימוס. (צלצול טלפון)

הלו אברהם סוצקבר מדבר... כן. שלום... כן אני פה. הגעתי למלון. אז ניפגש מחר?... סליחה? ... אני לא מבין... אני באתי עד לפה כדי להעיד במשפט ועכשיו אתה אומר לי שבכלל לא בטוח שאעיד במשפט? אז בשביל מה הבאתם אותי? אדוני, אתה יודע כמה יהודים מוילנה שרדו את המלחמה? 700. מתוך שבעים אלף! ואני ביניהם! אני היחידי שיכול לספר על הזוועות שעברו על יהודי ווילנה! אני עדות חיה לאלמוות של עמי! אני חייב להעיד! (מנתק)

מלון נירנברג

קשה לי לאמוד את ריגשותי – מה מהם חזק יותר? העצב או הנקמה? אני מותש. נופל על המיטה, אבל אני לא יכול לעצום עין. גלי הזכרונות עולים וצפים בי שוב (וידאו ארוט תמונות שלג סיבירי)

סיביר 1921. אני בן 8, אני רץ בשלג הסיבירי, הוא מנצנץ כאילו האדמה כולה יהלומים, השמש מלטפת. (נשמעת יללת זאב) יללה ארוכה של זאב, אבא קורא לי "אבראשע, קום אהער! תראה מה מצאתי" הוא פותח את ידו, "וואהה מה זה אבא?" זה יהלום. יהלום גדול ויפהפה, הוא היה שייך לצאר. "לצאר?! אבל ירו בצאר אבא לא?" כן. חייל מכר אותו לברגר השען, ברגר פחד לשמור והביא אותו למוישה האופה, שגם הוא פחד, אז הוא נתן אותו לאייזק הנפח שהוא נתן ללייזר הסנדלר שהוא... הביא אותו אלי שאני אשמור אלי. אנחנו לא מפחדים נכון אברשע? אנחנו נשמור עליו. אבל זה סוד, אברשע. הסוד הפרטי שלנו... היהלום שלנו תמיד ינצנץ מיין קינד"

אבא שלי היה רק בן 30 כשלבבו נבקע... עם מותו החלה לנצנץ בי השירה. היהלום הזה שנתן לי אבא נוצץ בי, בתוכי, ומאיר לי את הדרך גם בחשיכה ואני כותב וכותב...

אבא איך רצתי אחריו

להשיג את זיכרוניך

לתוך האדמה רציתי - אליך

פתאום, יונה התעופפה

שמש בזהב הליטה

ואותי אל החיים שלפה

סוצקבר: אני כותב שירה מתמונות ילדותי בסיביר, והן מלוות אותי תמיד, גם כעבור 17 שנה כשהגעתי לוילנה. (סאונד. מוזיקה – ווילנה)

ב 1938 הגעתי לוילנה. מרוב יהודים שחיים פה, קרוייה העיר ירושלים דה ליטא, אם אתה משורר יהודי צעיר ב 1938, ווילנה - היא המקום להיות בו. הקהילה היהודית עשירה ומשגשגת. יש אפילו רחובות עם שמות יהודים. רבנים, חילונים, סופרים, סוחרים, שחקנים ומשוררים - וילנה אצל כולם בנשמה. אני מחליט לנסות להתקבל לקבוצת המשוררים הצעירים הנחשבת - "יונג וילנה". בטח שמעתם עליהם. שמרקה קצרגינסקי המשורר והעורך הראשי מבשר לי שלא התקבלתי... "מה? מאיזה סיבה אתם לא מקבלים אותי? אדון שמרקה קצ'רגינסקי "

שמרקה: (מדליק את המקטרת) לא קיבלנו אותך משום שהשירה שלך לא מובנת, מנותקת מהמציאות, ובעיקר לא תואמת את רוח התקופה! כל יהודי אירופה נרדפים, בורחים כמו עכברים - ואתה כותב על איש שלג בסיביר!! על עשבים, יהלומים מנצנצים, על עצים שמדברים! (מדליק את המקטרת) סוצקובר, זהו זמן פלדה ולא של קריסטל, בידיש זה נשמע יותר טוב. די צייט איז פון שטאל נישט קרישטאל.

חצוף אדון שמרקה לא רוצה קריסטל. אדראבא הוא יקבל רק קריסטל, קריסטל יפייפה ומנצנץ כמו יהלום. תפקידו של המשורר להביא יופי מרפא שנותן כוח לחיים. תיקווה! אבל משורר ארצי, עממי, ובינוני, כמו שמרקה קצ'רגינסקי לא יכול להבין את זה.

סוצקבר: הלז? אברהם סוצקבר מדבר. פרידה? פרידה! ... או! זו היתה טעות לבוא לפה את מבינה שהגעתי עד גרמניה ועכשיו לא ברור אם יתנו לי להעיד... מאיפה את כל כך בטוחה שאני אעיד? כן... כן... בסדר.. אבל... זה נכון... צודקת... אני לא יכול לפספס הזדמנות היסטורית כזו... נכון... אני חייב להעיד! ואני אגיד לך עוד משהו - אם אצטרך אתפרץ לאולם! איך זה בשבילך... מה? כן אני אוכל... כן אני הולך לישון מוקדם... יש לי גרביים! אני אדבר איתך אחכ? להתראות. (מנתק)

פרידה שלי. מה הייתי עושה בלעדייה? (מוסיקה של פרידה) ראיתי אנשים טובים אבל פרידה היא מלכת הטוב. היא לא אוהבת הנאה או פינוק- היא מעדיפה לדאוג לנצרכים ולאומללים. להגיע לגן עדן היא בטח לא תסכים - אין שם למי לעזור. (על המסך וידאו ארט של אישה רוקדת)

אני מזמין אותך לרקוד ילדה.

נהייתי זרם אביבי

ושר אני לך את מזמורו של לבבי

ואז זה אמיתי

בריקודינו יחד - את איתי.

אני נותן לך את הטבעת הזו שנתנה לי אימי שתהיה לך לעולמי עולמים. "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי". (עם ניפוץ הכוס ברגלו של מיכאל נשמע סאונד של הפגזות)

יום אחרי החתונה הצבא הגרמני פרץ לוילנה! אני ופריידקה מתחילים לרוץ לאן שנושאות אותנו רגלינו, מטוסים מפציצים ללא הרף, שריפות פורצות בכל מקום, אנחנו רצים לעבר ביתה של אמא שלי, "אמא בואי אנחנו צריכים לברוח, בואי איתנו אנחנו חייבים לרוץ". היא לא זזה. היא אומרת לי שהיא לא הולכת לשום מקום. שאני אקח את פרידה ושנציל את עצמינו, שאנחנו עוד צעירים. אני מנסה לשכנע אותה אבל היא בשלה. "לך" היא אומרת לי ואת הבעת פניה אני לא יכול לשכוח - "החיים שלי בתוכך" (סאונד של הפגזות ממשיך להשמע)

פרידה ואני נמלטים מהמפלצת הנאצית - משאירים את הכל מאחור, אני מספיק לקחת רק את מחברת השירים שלי. אבל המפלצת משיגה אותנו. מטוסים גרמניים עטים עלינו כארבה, טנקים, טנקים, טנקים, מאגפים אותנו מכל כיוון. הם הולמים ומדהדים ומחרישים את אוזננו. אין לאן לברוח, אנחנו נאלצים להסתובב חזרה אל וילנה, ממחרים לתפוס מחסה, מרחוק אנחנו רואים דגל צלב קרס מתנופף על בית הכנסת הגדול.

(מיכאל שוכב בתוך מחבוא על הבמה)

אני כבר שישה שבועות שוכב פה. קשה לי לזוז. השמש האכזרית של יולי מלהיטה את גגון הפח שמתחתיו אני מסתתר. החלל קטן ומחניק...אני פה. יחד עם עוד כמה יהודים אומללים. החום בלתי נסבלאיך הגעתי לפה בכלל? אה... פרידה הכריחה אותי לברוח מהגטו ולהסתתר. חבורות בריונים מסתובבות ברחובות וזורעות אימה. ליטאים. משתפי הפעולה, אכזריים אף יותר מהגרמנים, הם חוטפים יהודים מכל פינה, אנשים נעלמים ואיש לא רואה אותם שוב. אני מותש וחולה ומרגיש שאני מאבד אחיזה במציאות. העיניים שלי נעצמות... קול קורא לי להתעורר...

(סאונד) מלאך השירה: סוצקבר..

אני מנסה לפתוח את עיניי אבל אני לא מצליח, הקול ממשיך ומציעה לי עסקה... עסקה? כל עוד תמשיך לכתוב את השירה שלך אתה תחיה. זאת העסקה. לכתוב? אתה משוגע! העולם עולה בלהבות, רק המוות מסביב, וגם - אני לא מסוגל לכתוב - חושך פה ואין לי עט

(סאונד) מלאך השירה: כשהעולם בחושך - הוא זקוק למשורר שיביא יופי מאיר כמו יהלום, תכתוב סוצקבר. גם חתיכת פחם יכולה להיות עט נובע. תכתוב.

(סאונד. מוזיקה – "חשק לי לאמר תפילה") אני פותח את עיני בכוח ופתאום לידי, שוכב יהודי מת. שכחתי לחלוטין שמת מוטל פה, ושכחתי לחלוטין היכן אני נמצא. הרמתי חתיכת פחם שמצאתי והתחלתי לכתוב על הגופה שיר, כאילו אני כותב על נייר.

(על המסך נראה שיר ביידיש שכתב סוצקבר במחבוא "חשק לי לאמר תפילה")

חֶשֶׁק לִי לֹמַר תְּפִלָּה, לְמִי- אֵינִי יוֹדֵעַ

הוא אֶשֶׁר אֵי-אֶז נְחַמְנִי- אֵין עֵתָה שׁוֹמֵעַ,

לְמִי- אֵינִי יוֹדֵעַ.

אני רוצה לחזור לפרידה. הגעגועים אליה קשים מנשוא. אני יוצא מהמחבוא אבל לא מצליח לעמוד על הרגליים. אחרי שלושה חודשים של שכיבה - הן שכחו איך ללכת. אבל הייתי חייב להמשיך לכתוב: עשיתי עסקה. כל אות שאני כותב מחזקת אותי, כל מילה נותנת לי כוח, ככל שכתבתי יותר ויותר ככה הרגליים שלי הבריאו. ביום שהצלחתי ללכת - צעדתי ישר חזרה אל הגטו - אליה.

הגעתי לגשר הירוק החוצה את נהר הוילייה, מי הנהר ניצנצו כמו היהלום של אבא. לפתע עומד מולי חייל גרמני, קפאתי במקומי. לחזור אחורה אי אפשר מימין נהר ומשמאל נהר. אני לא יודע מה בדיוק קרה אבל הסתכלתי לו ישר לתוך העיניים ולפני שהספיק לשלוף את נישקו - שלפתי אני את מילותי: "טוב שאני פוגש אותך לאן אני יכול לברוח ששם אין גרמנים?". עשיתי לו שוק פסיכולוגי. החייל המבולבל שהתכוון לצוד אותי, פשוט הרים את היד לעבר הגטו ואמר "לשם... לשם חזרתי - לגטו. לפרידה שלי.

הכוח והפלא של השירה ושל היידיש, התגלו בפני בגטו וילנה, שם, בגיהנום, יכולתי לומר - החיים והמוות ביד הלשון. לשון היידיש. היא היתה השריון המכושף שעליו התנפצו חצי המוות, באמצעות השירה הייתי אפילו בגטו - אדם חופשי. העולם בחורבות אך ידי כותבות ובראשי שירה. אני כותב וכותב, אני חייב לכתוב בשביל לחיות, בשביל לשמור עליי ועל פרידה בחיים...

(מיכאל מתיישב על שולחן הכתיבה ומתחיל לכתוב בקדחתנות)

פרידה מנסה להגיד לי משהו אבל אני לא יכול להפסיק לכתוב, היא חוטפת לי את הדפים מהיד, ולא מחזירה אני חייב לכתוב מה את לא מבינה? אני חייב. עשיתי עסקה. בסערת רגשות היא צועקת עלי "אבראשע.. תקשיב לי! אני בהריון!"

דממה חנקה את החדר. שנינו ידענו שלנשים יהודיות אסור ללדת בגטו. הבשורה הכי משמחת של זוג אוהב, נשמעת ברגע אחד כמו טרגדיה. מה נעשה אברשע?

אחרי תשעה חודשים, פרידה ואני בבית היולדות. מכל עבר נשמע בכי תינוקות שרק נולדו. אחות גרמניה עוברת תינוק תינוק, מטפטפת בפיהם טיפה אחת. תוך כמה דקות כל הבכי משתתק.

(על מסך הוידאו נראה שירו ביידיש שכתב סוצקבר לבנו)

בן שלי

לא התענגת על שום עריסה

טיפת הרעל צרבה את דעתך

אתה חשבת זהו חלב מתוק וחם

ורק אימך היתה עדה

רציתי לבלוע אותך ילדי

בעוד גופך הקטן מתקרר בין אצבעותי

כדי לחוש את הטעם של העתיד הצפוי לי

אולי תלבלב לפעמים בדמי.

(סאונד - טלפון חזרה להווה בבית המלון)

הלו אברהם סוצקבר מדבר... כן. לפני שאתה מדבר אני צריך שתקשיב רגע, אין סיכוי שאני לא מעיד! אני באתי עד לפה כדי... מה?... ה... אז אני כן מעיד?... (נרגע) טוב מאוד יש לי הרבה מה לספר... רוסית???... לא לא לא אני לא יכול להעיד ברוסית, אני לא שולט טוב בשפה... אני רוצה להעיד ביידיש. בשפה שהפושעים מולי רצו להשמיד... אני משורר. משורר יהודי... משורר יהודי מדבר ביידיש - לא ברוסית... מה זאת אומרת אין מתורגמן? בכל גרמניה אי אפשר למצוא מתורגמן ליידיש???... מעניין לאן נעלמו כל דוברי היידיש! (נשען על השולחן)

לא נותרו יהודים. נשארתי לבד. כשהמשורר כבר מיואש לחלוטין הוא תופס איזו מילה ומתחיל - בגוף ובנפש, להכות בקיר ומכה עד שהוא נופל מיואש, עייף ורצוף. ואז כשהוא כבר נואש לגמרי, ניגלה לו אי שם בשממה - השיר שהוא איחל לו - מבוהל ומדמם.

(על מסך הוידאו מוקרן וידאו ארט ועליו מילות השיר ביידיש של "מי יישאר")

מי ישאר? מה ישאר? הברה פשוטה

שתנץ מבראשית שוב בריאתה

טיפה אחת שנותרת בקנקן היין

מי ישאר? אלוהים, לא די לכם עדיין?

(בסאונד נשמעת אקציה ובהלה ברחובות)

וילנה 1943. בערב יום הכיפורים השמועה רצה ברחובות שפינו את רחוב שפיטלנה ולקחו את כולם לפונאר. אימא. אימא גרה בשפיטלנה 7, רצתי לעבר ביתה של אמא כאחוז טירוף. אני רץ ברחוב ומסביבי דממת מוות. בימים רגילים אי אפשר לזוז בגטו ועכשיו הרחובות ריקים. עגלות ללא תינוקות, נעליים ללא אנשים, חנויות ללא מוכרים... רק לפני רגע היו בני אדם... אמא? ... אני רץ במדרגות פותח את הדלת - אמא? ... אמא?

(על מסך הוידאו מוקרן הנר הבוער של אמא ומילות השיר ביידיש שכתב לה)

אני נכנס לחדר כאן משחיר עדיין חלומך

הנר שאת הדלקת זה לא מכבר, עודו דועך, דועך

על השולחן עומד התה שלא היה לך זמן לשתות

וסביב הכוס, האצבעות – כמו מתחילות עכשיו לרטוט

הנר, מפציר בלשון האש שלא תחדל לבעור

אני שופך אליו את כל דמי לזרות בו אור

מיכאל מתיישב על הכיסא.

(סאונד של רכבת נשמע)

שקט. מתוך היערות המתמזגים באופק, מתנשף דבר מה, הולך וקרב. צמרות העצים מתכסות בעשן.

אדמה, אדם, ופלדה התערבבו זה בזה באוויר. קרונות רבים, עמוסים, בתחמושת ובגרמנים התפוצצו לרסיסים על יושביהם ומטענם. זו היתה אחת מפעולות החבלה הראשונות שניפצו את הדממה באזור וילנה. כולם חשבו שזו עבודתם של פרטיזנים פולנים. איש לא חשד שמאחורי המוקש עמדו יהודים מהגטו, שלא לדבר על כך שהוא נבנה בזכות חוברת שנגנבה והוברחה על ידי "בריגדת הנייר".

60 שניות על בריגדת הנייר

אחת התוכניות של הרייך השלישי, היתה להקים בבוא היום, אתם יודעים, היום המיוחל בהם לא יהיו עוד יהודים בעולם - "מוזיאון על העם היהודי". שם אפשר יהיה ללמוד איך הצילו הגרמנים את העולם מפני אותו "גזע יהודי". לשם בחירת החומרים למוזיאון, נזקקו הנאצים ליהודים אינטלקטואלים שימיינו עבורם את החומרים הרי הם לא דוברי יידיש, איך הם יוכלו להבדיל בין, כתב יד של ביאליק לשלום עליכם. ולכן "גוייסתי", אני וחברי מיונג וילנה, כן גם שמרקה היה שם, כדי למיין את כל הכתבים האלה, מה שהגרמנים רוצים למוזיאון ימינה... וכל השאר להשמדה. כאיש ספר הייתי עד לשריפה של אוצרות התרבות הגדולים של העם שלי, 2000 שנות וילנה היהודית נשרפה מול עיני... לא יכולתי לתת לזה יד ותחת אפם של הנאצים התחלנו אני וחבריי להבריח ולהחביא אלפי כתבי יד, יצירות אומנות, ספרים נדירים כל מה שיכולנו להציל על גופנו. כינו אותנו בלעג "בריגדת הנייר".

(מיכאל מכונן את ידו כאקדח)

חייל גרמני: יודן האלט! מה יש לך שם?

(מיכאל יורד על ברכיו)

סוצקובר: כלום הר קומנדר!

החייל קורע ממני את המעיל וכל הניירות שעלי מתפזרים על הרצפה (ניירות נושרים ממנו) .. מה זה? אתה מבריח ניירות לגטו? ..הוא מוריד אותי על ברכי, דורך את נשקו, ומצמיד אותו לראשי. "הר קומנדור... קר... זה רק להתחמם... זה פסולת נייר .. מה כבר אפשר לעשות עם נייר?"

החייל מסתכל עלי ובנס נותן לי לעבור ... (מתחיל לאסוף ניירות מהרצפה).

בתוך "פסולת הנייר" היו מכתביו של טולסטוי, כתבי ידו של הגאון מוילנה, יומנו של דוקטור הרצל ועשרות מסמכים אחרים... ביניהם - "חוברת הוראות להכנת מוקשים והטמנתם" את החוברת הזאת הברחנו לחברי מחתרת הגטו, בעזרתה הם הרכיבו את המוקש שפוצץ רכבת האספקה הגרמנית.

בעקבות פיצוץ הרכבת חברי המחתרת הודיעו לנו שאנחנו חייבים לברוח, מחסלים את הגטו. ברחנו פרידה ואני, ביערות חברנו לפרטיזנים הרוסים שם נתתי לפרטיזן רוסי, את מחברת השירים שלי שבה כתבתי בגטו, שיעביר אותה למוסקבה אם אני לא אחיה לפחות שיריי יזכו לחיים. והוספתי פתק...

"קורא יקר אתה בתור אדם נורמאלי אשר לגביך השם גטו וילנה הוא רק דבר שבדמיון לא תתפוס וודאי את זוועות הזמן המתואר. אך קרא במחברת זו מתוך שכנוע שהכל אמת. אמת וייתכן שהיא גדולה מדי להפוך לספרות - אך אם כך קרה, הספרות חזקה מן המוות" א. סוצקבר. 1943

הסתתרנו עם הפרטיזנים ביערות ליטא הקפואים שמונה חודשים, רעבים, קפואים ותשושים. אבל היינו יחד, והיינו בחיים. יום אחד בהלה פרצה, (סאונד של כלבים) ליער נכנסה אוגדה של 15,000 חיילים גרמנים, מלווים בכלבי גישוש אכזריים. פרידה הציעה שנסתתר בביצות כדי שהכלבים לא ימצאו אותנו. שכבנו שם במשך שלוש יממות, הביצות הפכו לקרח מסביבנו. המגפיים קפאו על הרגליים. אכלנו אוכמניות בר, וכמה גרגרי אפונה שהיו לנו בכיסים. אבל פרידה צדקה - לא נתפסנו.

יום אחד אני שומע קול קורא בשמי... "קומראד סוצקבר" זה הפרטיזן הרוסי שנתתי לו את המחברת.

פרטיזן רוסי: (מבטא רוסי כבד) קומראד סוצקבר. קומראד סוצקבר, מחברת השירים שלך במוסקבה! ערכו לה קריאה כל הסופרים הכי חשובים ברוסיה הגיעו לשמוע. היא הגיעה עד לסטאלין בעצמו. הוא שולח מטוס להציל אותך מתוך היערות!!! קומראד סוצקבר, הספרות חזקה מהמוות.

(סאונד - מטוס)

אנחנו נוחתים במוסקבה, במטוס שסטאלין בעצמו שלח אלינו. אני מתקבל כגיבור. לפני יומיים נרדפתי בביצות ע"י כלבים נאצים והיום כולם רוצים לשמוע אותי, עורכים לכבודי ארוע, (סאונד - קהל) 3000 אנשי תרבות, מגיעים לשמוע את המשורר היחידי שניצל מהגטו.

(מיכאל עומד מתכונן לשאת דברים) "העולם כולו צריך לדעת, שביערות ליטא ורוסיה הלבנה, נלחמים מאות פרטיזנים יהודים, גאים ואמיצים הם נוקמים את דמם השפוך של אחיהם. בשם הפרטיזנים היהודים הללו, ובשם השורדים האחרונים של גטו וילנה, שנמצאים ביערות ובמערות, אני קורא לכם, אחי היהודים, בכל מקום בעולם להילחם ולנקום"

(סאונד - טלפון)

סוצקבר: הלו אברהם סוצקבר מדבר. כן. אני מוכן. כן אני יודע שאין ברירה. אני אעיד ברוסית. נתראה מחר

אלוהים הפוך את היידיש שלי לרוסית, תן מילים לי שכמותן לאיש עוד לא השמעת. שירחק ממני הפחד שאעמוד מולם בלב בוטח ואעיד בעינים פקוחות ונשמה מעומק את כל אשר ראו עיני ושמעו אוזני. יתגדל ויתקדש שמי רבא.

גבירותיי ורבותיי – אברהם סוצקבר .

(וידאו – עדותו של סוצקבר ממשפטי נירנברג) מיכאל נשען על הקיר בצד

מיכאל: אברהם סוצקבר העיד במשפטי נירנברג, בעמידה כ40 דקות

ועדותו היא אחת המשפיעות במשפטים, ב1947 עלה לארץ עם פרידה אישתו

והקים משפחה (את הדס כבר הכרתם הדס אני מקווה שאנחנו פיטים)

הוא זכה בפרס ישראל ויצר וכתב כמעט עד יומו האחרון בגיל 97.